

Dr Barbara Grała-Kociak
Łódź – UM

PRZEGLĄD WYDAWNICTW BIBLIOGRAFICZNYCH Z ZAKRESU MEDYCZYNY I NAUK POKREWNYCH

Abstract

In the era of developing information technologies, it is worth to notice an important role of traditional bibliographic publications in the field of medicine, which had started registering references relating to broader health care system, quite early in the day. Before electronic resources came into being: databases, electronic journals and e-books, printed bibliographies served as primary sources of information. In the history of information concerning the various stages of development of medical thought, they were a valuable source for physicians and other medical professionals. Today, printed databases serve as “repositories of knowledge”, and provide ways of organizing information. Those databases retain their usefulness even today.

Streszczenie

W dobie rozwoju technologii informacyjnych warto podkreślić ogromną rolę tradycyjnych wydawnictw bibliograficznych w dziedzinie medycyny, które zaczęły dość wcześnie rejestrować piśmiennictwo dotyczące szeroko pojętej służby zdrowia.

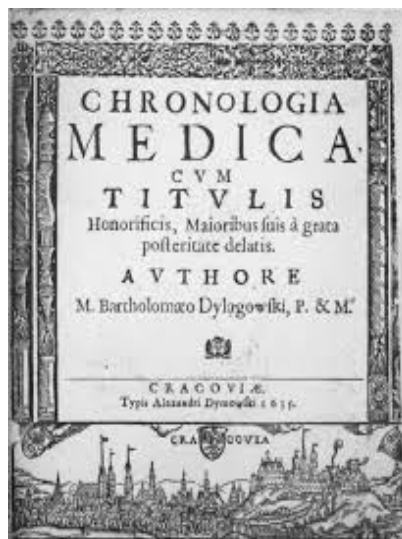
Zanim powstały zasoby elektroniczne: bazy danych, czasopisma elektroniczne, e-booki, wcześniej funkcję źródeł informacji pełniły bibliografie w formie drukowanej. W historii informacji o etapach rozwoju myśli medycznej były cennym źródłem wiedzy dla lekarzy i pozostałych pracowników zawodów medycznych. Drukowane bibliografie pełnią obecnie funkcję „skarbnic wiedzy” i dostarczają metod porządkowania informacji. Są bazami danych zachowującymi swoją użyteczność także współcześnie.

Słownik terminologiczny informacji naukowej definiuje informację naukową jako: „informację o osiągnięciach nauki”, „informację przeznaczoną dla pracowników nauk”, „informację opracowaną metodą naukową” oraz „dziedzinę wiedzy obejmującą całokształt zagadnień teoretycznych i praktycznych związanych z działalnością informacyjną”¹.

¹ Słownik terminologiczny informacji naukowej / red. nac. Maria Dembowska. Wrocław 1979 s. 54

Otto Brunfels

Do źródeł informacji zalicza się wydawnictwa informacyjne: encyklopedie, słowniki, informatory, bibliografie, katalogi oraz źródła elektroniczne: bazy danych, czasopiisma elektroniczne, e-booki oraz wydawnictwa multimedialne.

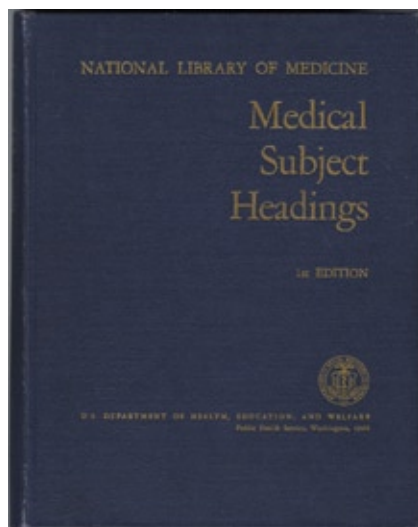
Świadomość roli informacji naukowej w medycynie jest powszechna na świecie. W tej dziedzinie nauki stosunkowo wcześniej zauważono przydatność opracowań bibliograficznych jako jednej z form informacji.

Pierwszy wykaz piśmiennictwa medycznego, zatytułowany *Liber de medicina claris scriptoribus in quinque partibus tractatus*, francuskiego lekarza humanisty Symphorien'a Champier'a, ukazał się w Lyonie, w 1506 roku. W XVI wieku pojawiły się następne bibliografie: *Catalogus illustrium medicorum sive de primis medicinae scriptoribus* (Strassburg 1530) autorstwa lekarza i przyrodnika niemieckiego Otto Brunfels'a, *Bibliotheca medica* (Zurich 1539) i specjalistyczna bibliografia medyczna *De chirurgiae scriptoribus* (Zurich 1555), obydwie wydawnictwa napisane przez szwajcarskiego lekarza przyrodnika i humanistę Konrada Gesnera. Pod koniec wieku ukazały się kolejne dwa dzieła - *Bibliotheca medica, sive catalogus illorum qui ex professo artem medicam in hunc usque annum scriptis illustrarum* (Basilea 1590) Paschalisa Gallusa oraz *Nomenclatur scriptorum medicorum hoc est Elenchus eorum, qui artem medicam suis scriptis illustrarum secundum locos communes ipsius Medicinae, cum duplici indice et rerum et Authorum* (Frankfurt 1591) Israela Spacha.

Wiek XVII i VIII przyniósł kolejne wydawnictwa bibliograficzne, jak chociażby holenderskie bibliografie *De scriptis medicis libri duo* (Amsterdam 1637) Johanna

Lindena i *Bibliographica medica et physica* (Amsterdam 1681) Cornelliusa von Benghema oraz pozycje niemieckie *Bibliotheca realis medica* (Frankfurt 1679 r.) Martina Lipeniusa i *Historia medicine universalis* Andreeasa Ottomara Goelicke'go (Frankfurt 1718-1721). W roku 1744 ukazała się francuska *Bibliografia Medica* (1744) Francoisa Planque'a².

Właściwy rozwój historii medycyny jako odrębnej dyscypliny naukowej nastąpił w XIX wieku. W tym czasie powstały najważniejsze bibliografie z zakresu międzynarodowego piśmiennictwa medycznego. W 1880 r. ukazał się pierwszy numer *Index Medicus*, opracowany przez Johna Shawa Billingsa, amerykańskiego lekarza wojskowego. Była to pierwsza bibliografia zawierająca artykuły z czasopism medycznych. Rozpoczęła nowy etap w rozwoju bibliografii medycznej. Indeks ukazywał się co miesiąc do roku 1926 z przerwą pomiędzy 1899 a 1902. Podczas tej przerwy Instytut Bibliograficzny w Paryżu wydawał podobny indeks *Bibliographia medica* w języku francuskim. Następną bibliografią, dziś prawdopodobnie najmniej znaną, był *Index-Catalogue*³ opublikowany w latach 1880-1961. Składał się z 5 serii i łącznie liczył 61 tomów. Uwzględniał artykuły z czasopism, książek, dysertacji, broszur i wszelkiego rodzaju raporty z zakresu szeroko pojętych nauk medycznych, nauk podstawowych medycyny wojskowej i zdrowia publicznego. Zarówno *Index Medicus*, jak i *Index Catalogue*, były publikacjami opartymi na zawodowych i osobistych doświadczeniach Johna Shawa Billings'a oraz efektem jego entuzjazmu jako kolekcjonera książek.

² Ewa Michalska: Polskie medyczne bibliografie retrospektywne (1800-1899). *Biul. GBL* 1983 R. 29 nr 1 s. 47

³ Wiesława Tylman-Gądek: System Medlars. *Biul. GBL* 1978 R. 27 nr 9/10 s. 579

Równoległe zaczęły ukazywać się bibliografie polskie. Autorem pierwszej polskiej publikacji o charakterze historyczno-medycznym pt. „*Chronologia medica*” (Kraków 1635) był Bartłomiej Dylągowski. Zamieścił w niej spis lekarzy europejskich od czasów najdawniejszych aż do końca XVI wieku. Znalazły się także krótkie notatki biograficzne o najznakomitszych lekarzach z Hipokratesem na czele. Do rozwoju rodzimej historii medycyny przyczyniła się również czterotomowa praca Ludwika Gąsiorowskiego⁴ pt. *Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce od czasów najdawniejszych aż do najnowszych* wydana w latach 1839, 1853-1855. Równie ważną pozycją była bibliografia *Wykaz rzeczy zawartych w 72 tomach Pamiętnika Towarzystwa Lekarskiego z lat 1837-1876* Stanisława Koźmińskiego - lekarza, historyka medycyny, bibliotekarza i bibliografa. Jest on również autorem wielu prac m.in. *Słownika lekarzów polskich*⁵, w którym starał się zebrać piśmiennictwo od czasów najdawniejszych do końca XIX wieku. Słownik ukazał się w latach 1883-1888. Kolejną bibliografią, która została opublikowana w 1889 roku był *Stan nauk lekarskich za czasów Akademii Medyko-Chirurgicznej Wileńskiej, bibliograficznie przedstawiony: przyczynek do dziejów medycyny w Polsce* Józefa Bielińskiego⁶ - lekarza, historyka medycyny i nauki, bibliotekarza Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego. Autorem wielu poważnych prac naukowych, m. in.: „*Źródła biograficzno - bibliograficznych do dziejów medycyny w dawnej Polsce*” był Franciszek Dowmont Giedroyc, uważany za jednego z najwybitniejszych polskich historyków medycyny. Niezwykle cennym wydawnictwem w dorobku polskiej literatury medycznej był *Wykaz oryginalnych prac lekarskich polskich za czas od roku 1831 do 1890 włącznie*⁷. W latach 1878-1926 nakładem Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego ukazywał się również *Przegląd Piśmiennictwa Lekarskiego Polskiego*⁸.

Najbardziej kompletnym źródłem informacji o medycynie XIX wieku jest 13-tomowa *Polska bibliografia lekarska dziewiętnastego wieku (1801-1900)*⁹ wraz z Suplementem, opracowana przez pierwszego dyrektora Głównej Biblioteki Lekarskiej, Stanisława Konopkę, uważanego za Estreichera polskiej medycyny. Praca ta opracowana jest jako bibliografia retrospektywna. Zawiera ponad 42 tysiące szczegółowych opisów bibliograficznych. Sporządzona jest w układzie krzyżowym. Hasła zarówno autorskie, jak i przedmiotowe opatrzone są licznymi określnikami. Posiadają liczne odsyłacze, w tym także od nazw łacińskich. Bibliografia ukazywała się w latach 1974 -1987.

---

⁴ Ludwik Gąsiorowski: *Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce od czasów najdawniejszych aż do najnowszych*. Poznań T.1. 1839; T.2 1853; T.3 1854; T.4 1855

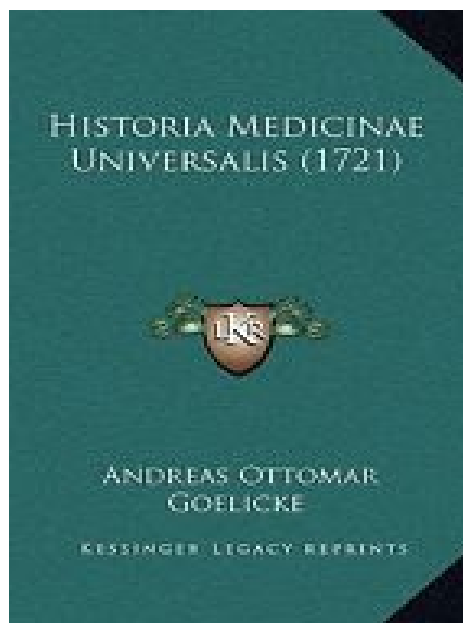
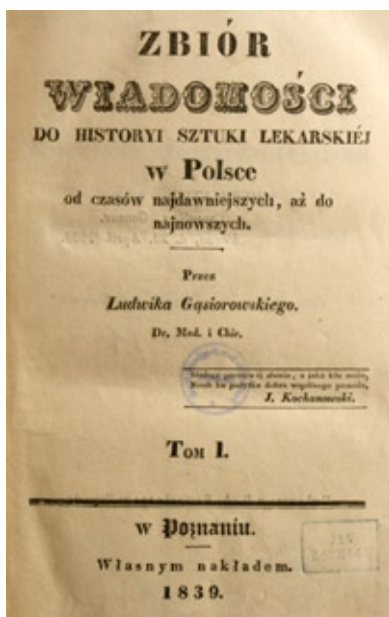
⁵ Stanisław Koźmiński: *Słownik lekarzów polskich*. Warszawa 1883-1888

⁶ Józef Bieliński: *Stan nauk lekarskich*. Warszawa 1889

⁷ *Wykaz oryginalnych prac lekarskich polskich za czas od r. 1831-1890 włącznie*. Warszawa 1897

⁸ *Przegląd Piśmiennictwa Lekarskiego Polskiego*. Warszawa 1878 R. 1-1926 R. 51

⁹ Stanisław Konopka: *Polska bibliografia lekarska dziewiętnastego wieku (1801-1900)*. Warszawa 1974-1984

XX-wieczną historię medycyny zapoczątkowała *Polska Bibliografia Lekarska*¹⁰ również autorstwa Stanisława Konopki, która została opracowana jako bibliografia bieżąca. Pozycja ta obejmowała swoim zasięgiem piśmiennictwo za lata 1925-1927, 1938, 1945-1965, ukazywała się w latach 1926-1973. Zarówno jedna, jak i druga rejestruje książki i broszury napisane przez Polaków, tłumaczone na język polski, dotyczące Polaków i Polski, prace oryginalne i streszczenia zbiorowe z polskich czasopism lekarskich, farmaceutycznych i weterynaryjnych, w książkach zbiorowych i w niektórych czasopismach z innych dziedzin nauki. Sporządzona jest w układzie krzyżowym. Warto wspomnieć, że Stanisław Konopka stworzył również pionierski w Polsce system haseł przedmiotowych „Słownik haseł z dziedziny medycyny i nauk pokrewnych” oraz opracował bibliografie tematyczne: *Służba zdrowia w Legionach Polskich* (1936), *Polskie piśmiennictwo z zakresu medycyny lotniczej* (1938), *Bibliografia prac polskich z zakresu gruźlicy* (1926-1928). W związku z narastającą liczbą prac i opóźniającym się drukiem bibliografii, Główna Biblioteka Lekarska zaczęła wydawać od 1963 roku bibliografię miesięczną pt. *Przegląd Piśmiennictwa Lekarskiego Polskiego*¹¹, która rejestrowała zawartość polskich czasopism lekarskich.

¹⁰ Stanisław Konopka: *Polska Bibliografia Lekarska* za (1925-1927, 1938, 1945-1965 rok). Warszawa 1926-1927, 1938, 1951-1973

¹¹ *Przegląd Piśmiennictwa Lekarskiego Polskiego*. Warszawa 1963-1970

Prof. dr hab. Stanisław Konopka

Kontynuacją *Polskiej Bibliografii Lekarskiej* Stanisława Konopki jest *Polska Bibliografia Lekarska*¹² za lata 1972, 1973, 1974 i 1979 opracowana przez Zakład Bibliografii Głównej Biblioteki Lekarskiej. Bibliografia obejmująca lata 1945-1965 zamknęła się w czterdziestu jeden tomach (1948-1973) Równolegle ukazywała się *Informacja Bieżąca. IB-3 Przegląd Piśmiennictwa Lekarskiego Polskiego*¹³ za lata 1971-1978 jako kontynuacja *Przeglądu Piśmiennictwa Lekarskiego Polskiego*. Od 1979 roku zmieniono tytuł na *Informację Bieżącą. Przegląd Piśmiennictwa Lekarskiego Polskiego*¹⁴, która uwzględniała piśmiennictwo za lata 1979-1990.

Przedstawione wydawnictwa bibliograficzno-informacyjne stanowiły warsztat pracy informacji naukowej, szczególnie uczelni wyższych, ale także średnich szkół pielęgniarzkich. Oddziały Informacji wielu instytucji naukowych na ich podstawie wyszukiwały piśmiennictwo potrzebne do badań naukowych oraz sporządzały bibliograficzne zestawienia tematyczne. Bibliografie drukowane stanowią bezcenny zapis rozwoju myśli medycznej przez wieki i nie zatraciły swojej wartości również we współczesnym społeczeństwie informacyjnym.

¹² Bożena Dobrzyńska, Edward Engelking, Ludomira Ryll: *Polska Bibliografia Lekarska za rok 1972*. Warszawa 1975; Ryszarda Sontowska, Alicja Ślusarska, Alicja Kopycka: *Polska Bibliografia Lekarska za rok 1973*. Warszawa 1978

¹³ *Informacja Bieżąca. IB-3 Przegląd Piśmiennictwa Lekarskiego Polskiego*. Warszawa 1971-1979

¹⁴ *Informacja Bieżąca. Przegląd Piśmiennictwa Lekarskiego Polskiego*. Warszawa 1979-1990